

het bezette vaderland. In gedachten was zij voortdurend 'thuis'. Zij eiste van zichzelf dat zij geen uur dat voor werk in aanmerking kwam, ongebruikt liet voorbijgaan, zij eiste dat ook van anderen; het minste wat vrouwen dan konden doen, was onafgebroken sokken breien voor de militairen en zee-lieden. Alle vormen van nood die in bezet gebied geleden werden, troffen haar diep, vooral ook doordat zij zo machteloos was om die nood te keren of te lenigen. Bij elk bericht omtrent het fusilleren van illegale werkers, stelde zij zich voor dat hun laatste gedachten mede bij háár verwijld hadden en dat (menigmaal is dat ook in werkelijkheid gebeurd) 'Leve de koningin!' hun laatste woorden waren geweest. Dat schiep een ontzaglijke verplichting. Elk illegaal blad, elk illegaal rapport dat haar bereikte, was haar heilig: een tastbaar bewijs dat leden van haar volk hun leven veil hadden voor de bevrijding. Dat besef en de angst voor wat bezetting en oorlog nog aan rampspoed zouden kunnen brengen, gingen met innerlijke spanningen gepaard die zij tot geen prijs aan de buitenwereld wilde tonen en ook binnens-kamers wenste te beheersen. 'Het ontzettende verdriet over wat er met onze mensen thuis gebeurde, mocht mij', zo vertelde zij later aan Booy,

'niet de baas worden, want dan zou ik niet sterk meer zijn terwille van die mensen. Het vroeg veel om me niet aan de ontroering prijs te geven, want ik trok mij alle berichten van de ellende erg aan. Ik voelde mij bij alles wat in het vaderland gebeurde, betrokken. Ik moest alsmáar denken: arm, arm volk van mij en ik zo weinig voor je doen . . .'¹

Uit haar geloof putte zij dan telkens opnieuw kracht. Christus, zo voelde zij het, stond haar terzijde terwijl zij volhield, reikhalzend uitzierend naar de bevrijding, uitzierend niet eens van dag tot dag maar, schrijft Bolkestein, 'van uur tot uur'.²

Zij had in de eerste helft van de oorlog de neiging, die bevrijding spoedig te verwachten, waarbij zij zich vastklampte aan de mogelijkheid van een plotselinge Duitse ineenstorting. In februari '41, kort na de eerste Britse overwinningen in Noord-Afrika, nam zij van Welter die met van Kleffens een lange reis naar Indië zou maken, afscheid met de woorden: 'Tot weerziens in Holland, in juni.'³ In mei van dat jaar zag zij in de 'vlucht' van Rudolf Hess, zo seinde zij verheugd aan haar dochter, 'het inluiden van het laatste bedrijf. Een spoedige ineenstorting is mogelijk, het is echter

¹ Th. Booy: *Het is stil op het Loo . . . Overpeinzingen in memoriam koningin Wilhelmina* (1963), p. 72. ² Bolkestein: 'Herinneringen en beschouwingen', p. 31.

³ *Het dagboek van dr. G. H. C. Hart*, p. 259.